

THE NEW JERUSALEM

And I John saw the holy city, new Jerusalem, coming down from God out of heaven, prepared as a bride adorned for her husband. . . . (Revelation 21: 2)

Melek, Göksel Yeni Kudüs'ü Yuhanna'ya gösterirken

Millenarianist Bir Hareket Olarak Montanizm

Cengiz BATUK*

Atıf/©: Batuk, Cengiz, (2003). Millenarianist Bir Hareket Olarak Montanizm, Milet ve Nihal, 1 (1), 41-71.

Özet: Montanizm ikinci yüzyılda ortaya çıkan ve yaklaşık olarak dördüncü yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir harekettir. Hareketin kurucusu Hıristiyan olmadan önce bir pagan rahip olan Montanus'tur. Frigya'nın bir köyünde (Ardaban ya da Ardabau) ortaya çıkan Montanizm, millenarianist bir hareket olarak bilinmektedir. Montanus ve onun iki kadın peygamberi Priscilla (Prisca) ve Maximilla İsa'nın geri geleceğini ve göksel Yeni Kudüs'ü Frigya'daki Pepuza kasabasında kuracağını iddia ettiler. Onların ideali Kilise'yi dünyadan ayırmak ve bütün seküler bağları reddeden ve İkinci Gelişi (Parosuia) bekleyen bir gerçek azizler topluluğu oluşturmaktı. Anadolu'da Montanistlere karşı bir çok sinod toplandı ve hareketin yayılması durduruldu. Bununla birlikte Montanizm, heretik bir hareket olarak dördüncü yüzyıla kadar Roma ve Anadolu'da hatta altıncı yüzyıla kadar Kuzey Afrika, Kartaca'da devam etti.

Anahtar Kelimeler: Montanizm, millenarianizm, Montanus, Paraklit, Tertullian.

Merkezi otoritenin dışında gelişen eskatolojik düşünceler Hıristiyanlık için daima bir sorun olagelmıştır. Eskatolojik beklentiler etrafında kümelenen Hıristiyanlar, zamanla merkezi kütleden/kiliseden koparak ya ayrı bir kilise olmuşlar ya da zaman içinde –daha çok baskılar nedeniyle- ortadan kalkmışlardır. Eskatolojik beklentilerin en önemlilerinin başında kuşkusuz Millenarianizm düşüncesi gelir. Genel olarak Mesih İsa'nın tekrar yeryüzüne gele-

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Rize İlahiyat Fakültesi

rek bin yıl süreyle devam edecek bir krallık kuracağı bir dönemin dünyanın sonunda gerçekleşeceğine dair bir inanç olan millenarianizm ya da millennializm pek çok heretik harekete esin kaynağı olmuştur. İsmi millenarianizmle özdeşleşen en önemli hareket, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde ortaya çıkan ve etki alanının genişlemesiyle büyük gürültüler koparan Montanizmdir.

1. Montanizm ve Ortaya Çıkışı

Montanizm, MS ikinci yüzyılda ortaya çıkan ve 4. yüzyılın sonlarına kadar etkinliğini yaklaşık iki yüzyıl sürdüren bir harekettir. O dönemdeki pek çok harekete ev sahipliği yapan Anadolu'da ortaya çıkan bu hareket, şaşırtıcı bir şekilde dönemin önemli ve büyük şehirlerinde değil, önceleri mistik bir doğa dininin merkezi olarak bilinen Frigya (Phrygia)'nın bir köyünde ortaya çıkar.¹ Bu köyün adı bir kısım kaynaklarda Ardaban ya da Ardabau şeklinde geçmektedir.²

Montanizm, ismini kurucusundan alır. Hareketin ortaya çıkış tarihi tartışma konusu olmakla birlikte kurucusunun Montanus

¹ P. Schaff, "Montanism" *History of Christian Church*, Charles Scribner's Sons, London, 1910, Electronic Version by the Electronic Bible Society, Dallas, TX, 1998 (www.ccel.org).

² Ardaban ya da Ardabau köyü Frigya ile Mysia arasında bir bölgede bulunmasından olsa gerek bazı yazarlar Ardaban'ı Mysia'da (C. Bigg, *The Origins of Christianity*, T.B. Strong, (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1909, s.185) gösterirken, diğerleri Frigya'da (D. Gee, "Montanism", *Redemption Tidings*, December, 1928, s.5; B. Sherratt, "Montanism", *The Pentecostal*, c.1, sayı: 1, s.27) bulunduğunu ifade etmektedirler. Hareketin ortaya çıkış yerinin dolayısıyla köyün ait olduğu mahallin Frigya olması ihtimali daha kuvvetlidir. Zira Montanistlere verilen isimlerden birisi de Frigyalılar (Phrygians)'dır. Bu arada Robert Rainy gibi bazı araştırmacılar hareketin doğduğu yer olarak Pepuza kasabasına işaret etmektedirler. Fakat Pepuza hareketin ilk ortaya çıktığı değil hareketin önemli atılımlarından birini gerçekleştirdiği yerdir. Hareketin en önemli iki kadın peygamberinden birisi olan Priscilla (ya da Prisca)'nın köyü/kasabasıdır. Bkz. Bigg, *The Origins of Christianity*, s.190. Ayrıca da Pepuza, Göksel Kudüs'ün ineceği yer olarak gösterilmiştir. W. Möller, "Montanism", *A Religious Encyclopedia or Dictionary of Biblical Historical, Doctrinal, and Practical Theology*, P. Schaff (ed.), Funk & Wagnalls Company, New York, 1894, c.3, s.1561.

olduğu konusunda tam bir ittifak vardır.³ Montanus'un ismi ilk kez yeni öğretisiyle birlikte ortaya çıktığı zaman duyulduğu için tam olarak hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir. Montanus, Batı Anadolu'daki Frigya'nın Ardaban köyündendir. Putperest bir ailede doğan Montanus, aynı zamanda Kibele (Cybele) kültürünün bir rahibidir.⁴

Montanus'un ortaya çıkış tarihi olarak MS ikinci yüzyılın ortaları gösterilmektedir. Tam tarih konusunda bir netlik olmamakla birlikte yaygın olan kanaat onun MS 156 yılında ilk kez yeni öğretisiyle birlikte ortaya çıktığı şeklindedir.⁵ Yine muhtemel tarih olarak İmparator Antionus Pius (krallık dönemi MS 138-160) ya da Marcus Aurelius (krallık dönemi MS 161-179)'un zamanı verilmektedir.⁶ Montanus'un ortaya çıkışının ve sonrasında gelişen olayların tarihinin sağlıklı ve net olarak verilememesinin nedeni olarak bir çok eserde kaynak olarak kullanılan ilk dönem kilise yazarlarından, Eusebius ve Epiphanius'un çelişkili ifadeler kullanmaları gösterilir. Eusebius, Montanus'un ortaya çıkış tarihi olarak bir yerde MS 172 yılını bir başka yerde ise MS 151 öncesi bir tarihi göstermektedir. Epiphanius ise, öncelikle "Rab'bin yükselişinin 93 yılıydı" ifadesini kullanır. Bu, yaklaşık olarak MS 135 yılına tekabül etmektedir. Bir başka yerde ise verdiği tarih Antoninus Pius'un krallığının 17. yılıdır ki bu da yaklaşık olarak MS 157 öncesi bir döneme işaret etmektedir.⁷ Tüm bu farklı tarihleri ve sonraki gelişmeleri değerlendiren de Soyres, MS 130 yılını hareketin başlangıç tarihi olarak vermenin makul olduğunu düşünmektedir.⁸

³ Bkz. Sherratt, "Montanism", s.27.

⁴ Bkz. H.N. Bate, *History of Church to 325*, London, 1924, s.63.

⁵ Möller; "Montanism", s.1561; N. Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, Essential Books, New Jersey, 1957, s.8; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.186; R. Rainy, *The Ancient Catholic Church*, T&T Clark, Edinburg, 1902, s.128.

⁶ Schaff, "Montanism".

⁷ John de Soyres, *Montanism and Primitive Christianity, A Study in the Ecclesiastical History of the Second Century*, Deighton, Bell and Co., Cambridge, 1878, ss.25-26.

⁸ Aynı tarihi esas alan başka değerlendirmeler için bkn. Sherratt, "Montanism" s.27; Bate, *History of Church*, s.64.

Montanus, putperest bir Kibele rahibiyken din değiştirerek Hıristiyan olur. Muhalifleri bile onun coşkun, son derece ateşli, dinin pratik yönüne, sakramentlere, iyi ahlaka vurgu yapan bir Hıristiyan olduğu noktasında birleşirler.⁹ Temel dogmalara ve imana karşı çıkmak bir yana onları herkesten daha katı bir şekilde savunmaya başlar. Kilise tarihçisi Schaff'ta göre o, etrafında gördüğü Katolik gevşekeleğe karşı aşırı doğaüstücülüğü savunan bağnaz bir tutucudur.¹⁰ Ama genel olarak Montanus'un başlattığı hareketin sonradan farklı noktalara uzanmakla birlikte, başlangıçtaki pratik amacının Kilise içinde bir yenilik gerçekteştirmek olduğu noktasında görüş birliği olduğu söylenilebilir.¹¹

Montanus, ilk olarak muhtemelen MS 130'da "Yeni Kehanet/Vahiy" (New Prophecy) adını verdiği bir öğretiyle ismini duyurur. Onun peygamber olduğunu, Paraklit'in bizzat kendisi olduğunu iddia ettiği anlatılmaktadır. Epiphanius, iddialarını biraz daha ileri götürerek onun kendisinin Baba Tanrı olduğu şeklinde bir iddiada bulunduğunu söyler.¹² Lakin Montanus, İsa'nın havarilerine geleceğini haber verdiği bir "Uyarıcı/Paraklit" olduğunu düşünmektedir. Bu konudaki en büyük referansı ise Yuhanna'da yer alan "Hakikatin Ruhu" nun gelerek toplumu doğruyu ulaştıracığı, onun konuştuklarının kendi yanından sözler olmadığı, hepsinin tanrısal birer gerçekte olduğu şeklindeki İsa'ya ait olduğu iddia edilen sözlerdir.¹³ Onun vaftizi esnasında kendisinin Kutsal Ruh'un sözcüsü olduğunu bildirerek, kehanetlerini nakletmeye başladığı anlatılmakla birlikte bu olayın doğruluğu hakkında kilise babalarının yazılarında çelişkili ifadeler yer almaktadır.¹⁴

Montanus'un en büyük hayali Frigya'daki iki köyde/kasabada (Pepuza ve Tymium) ve özellikle Pepuza'da bütün seküler bağları

⁹ Bkz. Bate, *History of Church*, ss.63-65.

¹⁰ Schaff, "Montanism".

¹¹ Donald Gee, "Montanism", s.5.

¹² Schaff, "Montanism"; De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity* s.31.

¹³ Donald Gee, "Montanism" s.5. Bkz. Yuhanna, 16:7,13; 14:16, 26; 15:26.

¹⁴ Sherratt, "Montanism" s.27.

reddeden, Mesih'in ikinci kez gelişini bekleyen gerçek azizlerden kurulu bir topluluk oluşturmaktır.¹⁵ Göksel Yeni Kudüs'ün ineceği yer olarak da Pepuza'ya işaret eden Montanus, bütün Hıristiyanları buraya davet ederek, Mesih'in gelişini beklemelerini ister.

Montanizm'in uygun bir zamanda ve bölgede ortaya çıkmış olması hareketin başarı kazanmasında önemli bir paya sahiptir. Hareketin ortaya çıktığı dönem, Hıristiyanlar üzerinde yoğun baskı ve zulmün olduğu bir dönemdir. Bu baskı ve zulmün şiddetinin artmış olması Hıristiyanların tarihin sonunun geldiğine dair beklentilerinin canlanmasına neden olmuş ve artık iyiden iyiye sona geldiklerine inanmaya başlamışlardır.¹⁶ Böyle bir dönemde kendisinin "Hakikatin Ruhü" olduğunu söyleyen "Kutsal Ruh'un inkarnasyonu ya da Paraklit" olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Montanus, söylemlerinin merkezine bin yıllık krallığın geleceği, Yeni Kudüs'ün gökten Pepuza'ya ineceği, artık dünyanın sonunun geldiği, dolayısıyla bütün Hıristiyanların Parousia'yı dualarla beklemek için Pepuza'da toplanmaları gerektiği söylemini alınca kısa sürede etrafında büyük bir taraftar topluluğu oluşturur. Montanus, takipçilerinin ilahi kaynaklı olduğuna inandıkları pek çok vizyon gösterir ve bu vizyonlara "Üçüncü Ahit" adı verilir.¹⁷

Montanus'un bugünlere intikal eden yazılı bir eseri yoktur; bunun en önemli nedeni ifadelerinin sözlü olarak aktarılmış olmasıdır. Onun görüşleri günümüze daha çok muhalif yazarların anlatılarından ve Tertullian'ın yazılarından çıkarılmaktadır. Yuhanna'nın Vahyinden yoğun olarak etkilendiği bilinen Montanus'un aynı zamanda Sibylline Kehanetleri (Sibylline Oracles)'nin ortak yazarlarından olduğu da iddia edilmektedir.¹⁸

¹⁵ Bate, *History of Church*, s.63.

¹⁶ Bate, *History of Church*, s.63; Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, s.9.

¹⁷ Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, s.8.

¹⁸ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, s. 31. *Sibylline Kehanetleri*, öncelikle Yahudi yazarlar tarafından yazılan, daha sonraları Hıristiyan yazarlarca da devam ettirilen ve Ortaçağ Avrupasında oldukça etkili olan apokaliptik bir yazın türüdür. Bir gelenek olarak sürdürülen bu yazın türüyle ortaya çıkan litera-

2. Hareketin Önemli İsimleri

Hareketin Montanus'dan sonra en önemli iki ismi Priscilla/Prisca ve Maximilla isimli zengin ve dul iki kadındır. Rivayetlere göre bu iki kadın Montanus'la tanıştıktan sonra kocalarından boşanmışlardır. Her iki kadın da peygamber olarak adlandırılmış ve harekete oldukça önemli katkılarda bulunmuşlardır. Azizler topluluğunun toplanacağı Yeni Kudüs'ün ineceği ve Mesih'in geleceği yer Priscilla'nın köyü olan Pepuza'dır. Priscilla, gördüğü bir vizyonda Mesih'in parlayan bir kadın elbisesi içinde gelerek kendisini ziyaret ettiğini, ona bir vahiy/kehanet verdiğini ve Yeni Kudüs'ün gökyüzünden Pepuza'ya indirileceğini vaat ettiğini söyler. Böylelikle Pepuza, hem yeni öğretinin merkezi olur hem de Priscilla'nın köyü olması dolayısıyla kutsal kabul edilir. Aynı şekilde Maximilla'nın köyü olan Tymium da kutsal belde olarak kabul görmüştür.¹⁹

Priscilla ve Maximilla'nın yeni öğretilerini insanlara sunarken kadın olmanın verdiği tüm avantajları kullandıkları belirtilmektedir. Konuşmak, yeni öğretiyi anlatmak için köylülerin yanlarına gittiklerinde saçlarını boyamak, göz kapaklarını siyah toz boylarla çizmek suretiyle makyaj yaptıkları, süslandıkları, olgun ve saygın kadınlar gibi, bir hanımefendi şeklinde giyindikleri ve onların bu görünümünün basit ve fakir köylü kadınları üzerinde büyük bir etki bıraktığı şeklinde rivayetler mevcuttur. Ancak oyuncak bebek gibi güzel ve süslü olan bu kadınlar hakkında anlatılanların bir kısmının onları karalamak için atılan iftiralar olabileceği de ifade edilmektedir.²⁰

Montanizmle ilgili önemli isimlerden bir diğeri ise yine bir kadın olan Quintilla'dır. O da Montanist bir kadın peygamber olarak

türün yaklaşık olarak MS 180-350 yılları arasında derlendiği tahmin edilmektedir. Bkz. R.H. Charles, "Apocalyptic Literature", *A Dictionary of the Bible*, J. Hasting (ed.), T&T Clark, Edinburg, 1908, c.1, s.110.

¹⁹ Bigg, *The Origins of Christianity*, ss.190, 192.

²⁰ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.193.

kabul edilmekle birlikte daha sonraları Quitillanistler olarak anılan ayrı bir hareket oluşturur. Diğer kadınlar ise şehit oldukları söylenen ve şehitlikleri sembolize edilmiş olan Perpetua ve Felicitas'dır. Montanizmde önemli olan bu kadınlardan başka, Montanus'un erkek havarileri de vardır. Bunlar arasında Tertullian, Themiso, Thedotus, Alexandar, Alcibiades, Æschines, Proclus (Proculus), Lucius ve Athenagaras sayılabilir. Kuşkusuz bu isimlerden en önemlisi Tertullian'dır. Tertullian (MS 160-230), bütün bu isimlerden daha fazla Hıristiyan dünyası üzerinde saygınlığı olan, kiliseye kabul gören, eserleri dikkatle okunan ve fikirlerinden de yararlanan bir kilise babasıdır. Dolayısıyla onun harekete katılması kilise çevrelerinde şaşkınlık doğurmasının yanı sıra hareketin oldukça güçlenmesine neden olmuştur.²¹

3. Yayılma Alanları ve Montanizme Yönelik Baskılar

Montanizm, öncelikle ortaya çıktığı topraklarda Anadolu'da yayılma imkanı bulur. Bunda yukarıda işaret edildiği gibi Roma İmparatorluğunun baskılarının etkisi olduğu belirtilmektedir. Anadolu'da Frigya dışında Thyratira, Kapadokya, Galatya, Kilikya, Ancyra (Ankara) ve hatta İstanbul gibi şehirlere yayılma imkanı bulmuştur.²² Hareketin Anadolu'da yayılması pek hoş karşılanmamış; tam tersine Anadolu'daki kiliselere bir anda öfke ve alarm durumu hakim olmuştur. Bigg, bunun nedeninin ilk kez açık olarak Katolik Kilisenin kutsal olmadığı ve gerçekten Ruh'un öğretisine inanmadığının iddia edilmesi olduğunu söylüyor.²³ Bu, piskoposların otoritesini yok ediyordu. Hem de Kilisenin güçlü olduğu, sanat, bilim ve siyasete egemen olduğu Ortaçağ'da değil, daha yeni inşa edilmekte olduğu henüz Roma İmparatorluğu gibi güçlü bir yardımcı, destekçi bulamamış olduğu, baskı gördüğü ve birliğe ihtiyaç duyduğu bir dönemde Frigyalı bir grup köylü –kiliseye göre cahil

²¹ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.34-35.

²² Bigg, *The Origins of Christianity*, s.189; De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, s. 36.

²³ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.187.

köylü- öğretiyi, papaz ve rahiplerin otoritesini ve dini karakterlerini sorguluyordu. Kuşkusuz bu kabul edilemez bir durumdu. Ancak garip olan Kilisenin yoğun tepkisinin olduğu dönemde bile Kilise içinde Montanizm'in sempatanları olmasıdır. Bu da söylem olarak Montanistlerin oldukça güçlü olduklarını göstermektedir. Gerçek peygamber kim, sahte kim birbirine karışmış gözükmeyle birlikte herkes Montanistlerin tam olarak geleneğe bağlı (ortodoks) Hıristiyanlar oldukları gerçeğini de kabul etmektedir.

Kilise tutanaklarından aktarılan bir bilgiye göre Pepuza'ya inceleme yapmak üzere bir heyet gönderilir. Bu heyet öncelikle Priscilla'nın peygamberliğini sorgular ve ondan peygamber olduğunu gösterecek bir şeyler yapmasını ister. Ondandır istenilen transa geçerek nasıl vahiy aldığını göstermesi, akabinde kötü ruhları uzaklaştırma işlemi yapması ve kendisinde bulunan şeytanı kovmasıdır.²⁴ Priscilla'dan istenilenlere benzer şeyler Maximilla ve diğerlerinden de istenir. Tüm bunlar Hıristiyanların ve özellikle Kilisenin Montanistler üzerinde yoğun bir baskısı olduğunu ve onları yıldırma yönüne bazı faaliyetlerde bulduklarını göstermektedir. Nitekim bu baskılar sonunda, Montanus ve Maximilla'nın tıpkı İsa'ya ihanet eden Judas gibi kendilerini astıkları yani intihar ettikleri söylenilmektedir.²⁵ Doğrusu gerçek ölüm şekillerinin öldürülme mi yoksa intihar mı olduğu belirsizdir.

Montanistler üzerinde olağanüstü bir baskı ve iftira kampanyası uygulanır. Örneğin, Montanistlerin evharist kutlamasını öldürülmüş bir çocuğun kanı ve bedeniyle yaptıkları şeklinde spekülasyonlar yapılır.²⁶ Harekete karşı pek çok sinodun toplandığından söz edilir ve bu sinodlarda Montanistler sürekli kınanırlar. Bunlardan birisi olan Hieropolis'teki şehrin baş rahibi Apollinaris'in başkanlığındaki sinoda yirmi altı üst rütbeli din adamı katılır ve bu sinodda Montanus ve Maximilla çok sert ifadelerle lanetlenirler. Yine aynı

²⁴ Eusebius, *H.E.* v.5.19'dan aktaran Bigg, *The Origins of Christianity*, s.187.

²⁵ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.188.

²⁶ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.188.

zamanlarda Karadeniz sahilindeki Anchialus'da başrahip Sotas tarafından toplanan ve on iki rahibin katıldığı sinod da Montanistlerle ilgilidir.²⁷ Thyatira'nın Hıristiyanları onların üzerine yek vücut olarak gitmiştir. Firmilian'ın zamanında Iconium'da toplanan bir Sinod, Montanizm'den dönenlerin yeniden vaftiz olmadan kiliseye kabul edilmemelerini emretmiştir.²⁸ Biraz da bu tepkilerin etkisinden olsa gerek, Montanizm hareketi bu dönemde düzenli, sistematik ve kurumlaşmış bir hareket olmayı başaramaz ve Anadolu'daki etkileri her ne kadar dördüncü yüzyıla kadar devam edecek olsa da ikinci yüzyılın sonlarına doğru azalmaya başlar. Nitekim, Montanistler yaklaşık olarak MS 193'den önce Anadolu'daki bir çok sinodda kınanırlar ve aforoz edilirler. Ama aynı yıllarda, muhtemelen Papa Victor döneminde (papalık dönemi MS 189-198) Montanizm Roma'da yayılmaya başlar. Bu dönemde Victor'un onlara toleranslı davrandığı anlatılmaktadır. Ondan önceki Papa Soter'in hareketi kınadığını ifade ettiği de bilinmektedir. Bütün bunlara rağmen hareket, genelde Batı'da özelde ise Roma'da, Anadolu'dakinden daha az bir tepkiyle karşılaşır.²⁹ De Soyres, Montanizm'in oldukça erken dönemde Anadolu'da lanetlenmesi ve aforoz edilmesine karşın nasıl olup da Roma'da rahat yayılma imkanı bulduğunu açıklamanın zor olduğuna dikkat çekmektedir. Kendisine karşı düzenlenen sinodların sonucunda hareketin Anadolu'da yayılması durdurulmuş ve hareket kontrol altına alınmıştır.³⁰

Montanizm'in Roma'da daha rahat bir ortamla karşılaşmasının önemli bir nedeni o dönemde Roma'nın bir nevi Hıristiyanlığın entelektüel merkezi konumunda olmasıdır. Nitekim aynı tarihlerde Roma'da Gnostikler gibi çeşitli akımların temsilcilerinin yanı sıra önemli apolojistler ve Asya – Anadolu ortodoksisinden gelenler de bulunmaktadır. Böyle bir ortam onların mesajlarını daha rahat an-

²⁷ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.36-37.

²⁸ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.189.

²⁹ Bate, *History of Church*, s.64; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.188.

³⁰ Gee, "Montanism", s.5.

latmalarına imkan vermiş olmalıdır. Her ne kadar papa Eleuthreus, önceleri Montanistlerin üzerine şiddetli bir şekilde gitse de sonraları baskıda bir yumuşama olduğu görülmektedir. Galli Hıristiyanlar – Lyon ve Vienne rahipleri- papa Eleuthreus’a ve Asya ve Frigya’daki kiliselere mektuplar yazarlar. Roma piskoposuna mektubu Irenaeus götürür. Bu mektuplarda Eleuthreus’u ve kiliseleri barışa ve daha hoşgörülü davranmaya davet ederler.³¹ Kısmen de olsa bu çağrılardan olumlu tepkiler alınır. Roma piskoposu Victor döneminde resmen tanınmamakla birlikte kınandıkları ve aforoz edildikleri de söylenemez. Tertullian’ın ifadelerine göre bir piskopos, Montanus, Priscilla ve Maximilla’nın peygambersel yönleri olduğunu kabul eder ve Asya ve Frigya’daki kiliselere barış yapmaları talimatını verir (MS 193). De Soyres, Tertullian’ın sözünü ettiği bu piskoposun kim olduğu sorusunu sorar ve bunun Anicetus ya da Soter olma ihtimalinin hemen hemen hiç olmadığını, ancak Eleutherus ya da Victor olabileceğini söyler. Yine de bu iyi niyetli dönem çok uzun sürmez ve üçüncü yüzyılın başlarında Montanistler Roma’da Kili-se’den tam olarak dışlanırlar. ³² Yaklaşık olarak MS 202’de Roma Piskoposu Zephyrinus, Anadolu’daki Montanistlerle olan ilişkileri keser ve irtibata geçilmesini de yasaklar. Bu durum kısmen de olsa rahat bir nefes alma imkanı bulan hareketin merkezi otorite tarafından dışlanması ve tekrar kınama ve aforoz sürecinin başlaması anlamına gelmektedir.³³

Roma’dan uzaklaşan ya da Roma’da etkileri azalan Montanistler kendilerine çok daha uygun bir yayılma alanı bulurlar; bu yeni yer Kuzey Afrika’dır. Kartaca’da hareketin bayraktarlığını Perpetua ve Felicitas adlı iki kadın yapar. Bu iki kadın da Septimius Severus’un zulmü altında ölürler (MS 203). Onların ölümleri hareket için iki şehidin daha kazanılması anlamına gelir. Konuşma ve vaazlar esnasında bu iki kadın ve şehit olduklarını iddia ettikleri

³¹ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.38-39; Möller, “Montanism” s.1562; Schaff, “Montanism”; Bate, *History of Church*, s.64.

³² De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.40, 43, 159.

³³ Bate, *History of Church*, s.64.

diğer Montanistler hakkında kıssalar anlatırlar. Bu kıssalarda Perpetua ve Felicitas'ın kutsal birer insan olduklarından söz edilir. Kıssalar ise genellikle başkalarının onlar hakkında gördüğü vizyonlardan oluşur. Bu vizyonlardan birine göre Perpetua, cennette istirahat etmektedir.³⁴

Kuzey Afrika'ya hareketin yayılmasında Perpetua ve Felicitas gibi bazı kişilerin etkisi olmuş olmakla birlikte asıl önemli etken, yukarıda da değindiğimiz gibi, Tertullian'ın Montanizm'i kabul etmesidir (MS 201 ya da 202). Tertullian, hem hareketin o zamana kadarki en etkili, en enerjik destekçisi olur hem de gerek felsefi ve gerekse teolojik bilgilerini Montanizm'in görüşlerini açıklamak ve desteklemek için kullanır.³⁵ Tertullian, Kilise için önemli isimlerden biri olmuş ve hâlâ da olmaya devam etmektedir. Onun teolojik açıklamaları ve yorumlarına günümüzde bile müracaat edilmektedir. Dolayısıyla Tertullian'ın harekete katılması insanların gözünde Montanizm'i hem bir anda cahil köylü hareketi olmaktan çıkararak entelektüel düzleme taşımış, hem de Kilise karşısında hareketin güçlü bir konuma yükselmesine neden olmuştur. Montanizm'in görüşleriyle ilgili muhaliflerin yazılarının dışında gelen en önemli metinlerin Tertullian'a ait olması da onun hareket açısından taşıdığı değerlerin en önemli göstergesidir.³⁶

Tertullian'la birlikte taze ve güçlü bir kana kavuşan Montanistler zaten dışlandığı Kilise'den ayrılarak Kartacalı Montanistler olarak bağımsız bir kilise oluştururlar. Yeni Kilise "Yeni Öğreti" üzerine bina edilir. Buradaki en önemli nokta ruhbanlara saygının ortadan kalkmasıdır. Zira herkes aynı kurallara tabi görülür. Din sadece ruhbanlara özgü değildir ve dini yükümlülükler herkesi aynı oranda bağlamaktadır. Bir diğer önemli nokta da

³⁴ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, s.44.

³⁵ Schaff, "Montanism".

³⁶ Bkz. De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.45-47.

her ne şekilde olursa olsun putperestlerle ilişkinin yasaklanmasıdır.³⁷

4. Konsil Kararları

Afrika da yeni bir sayfa açmayı başaran hareketle Kilise arasındaki çatışma iniş ve çıkışlarla devam eder. Roma piskoposu Stephen ve Kartaca piskoposu Cyprian arasında MS 255 – 256 yılları arasında Montanistlerle ilgili olarak gündeme gelen sorunlar hakkında görüşmeler, müzakereler yapılır ve bunun üzerine iki ya da üç sinod toplanır. En önemli sorun Montanistlerin vaftizinin meşru kabul edilip edilmeyeceğidir. Roma piskoposu Stephen, Montanist vaftizin geçerli olduğunu, dolayısıyla Montanizmden dönenlerin tekrar vaftizlerine gerek olmadığını deklare eder. Bu aynı zamanda bir kez daha Kilise’de yetkili bir ağzın onları, sapkınlıklarına rağmen dini çerçevenin dışına atmadığı, sadece sapkın Hıristiyanlar olarak gördüğü anlamına geliyordu. Stephen’in bu kararı İznik Konsilinde, Montanizmden dönenlerin yeniden vaftiz edilmelerini isteyenler bulunmasına rağmen sessizlikte karşılanır. Bu Montanistlerle tekrar kısmen de olsa bir yaklaşma anlamına gelmektedir.

Dördüncü yüzyılın başlarında Montanistler Afrika’nın yanı sıra Kapadokya, Galatya, Phrygia, Kilikya ve hatta İstanbul’da bulunmaktaydılar. Fakat Hıristiyanlığın İmparatorluk dini olmasıyla birlikte onlara karşı varolan düşmanlık daha da şiddetli bir şekilde yeniden patlak verir. İmparator Konstantin onlara eziyet eder, Kudüslü Cyrill ve Epiphanius çocuk katilleri suçlamasını yeniden dilelendirerek onların her türlü pisliği işlediklerini iddia ederler. Ayrıca onların Kutsal Ruh’a küfrettikleri iddia edilir. Tüm bu iddia ve tavırlar Montanistlerin yaşam alanlarını gittikçe daraltır. Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Laodicea’da toplanan Sinodda onlarla olan bütün bağlar tamamen koparılır. Bu Sinodun 8. Kanon’unda “Frigyalılar olarak adlandırılan heretiklerden dönenlerin tekrar

vaftiz edilmeleri gerektiği" ifade edilir. Bu karar artık Montanistler hakkında hoşgörülü tavrın tamamen sona erdiğini göstermektedir. Nitekim MS 381'de toplanan İstanbul Konsilinin 7. Kanonu doğrudan onlarla ilgilidir ve bir tür idam fermanı hükmündedir. Bu kez doğrudan Montanistlerin paganistlerden hiçbir farklarının olmadığı çok sert bir dille şöyle ifade ediliyordu:

Montanistler ya da Frigyalılar ve Sabellianistler'i Paganlara yaptığımız gibi kabul ediyoruz. Şöyle ki, birinci gün onları Hıristiyan yaparız, ikinci gün dini eğitim veririz, üçüncü gün Kilise'de ve Kutsal metinleri duyarak iyi bir süre geçirmelerini sağlarız ve bütün bunlardan sonra onları vaftiz ederiz.³⁸

Bu son karar hareketin idam fermanıdır. Ya da de Soyres'in dediği gibi Yeni Peygamberlerin mezarları üzerine dikilen kitabedir. Bu tarihten sonra Montanistler baskıya daha fazla direnemeyerek birer birer tarih sahnesinden çekilirler. Ama yine de Tertullianistler olarak bilinen grup 6. yüzyıla kadar Afrika'da varlıklarını devam ettirmeyi başarır.³⁹

Montanizm için klasik dönem yazarları daha çok Frigyalılar ya da Cataphrygians isimlerini tercih ederken modern dönem yazarları Montanizmi tercih etmektedirler. Bu isimlerin yanı sıra Montanizm bağluları Quintillianist, Priscillianist, Pepuziani, Tascodrugitae ve Artotyritae gibi isimlerle de anılırlar. Diğer taraftan Montanistler ise kendilerini diğer Hıristiyanlardan ayırmak ve aralarındaki farka işaret etmek için kendileriyle ilgili olarak "Ruhsal Hıristiyanlar" tanımını kullanırlar.⁴⁰

5. Montanizm'in Genel Özellikleri

Montanizm'in en temel ve en karakteristik özelliği millenarianist olmasıdır. Çünkü bu beklenti hareketin diğer özellikleriyle doğrudan ilintilidir. İsa'nın derhal geleceği ve bin yılı inşa edeceği düşüncesi Montanizm'in teolojisinin temel ideali ve

³⁸ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.51-52; Schaff,

³⁹ Schaff, "Montanism".

⁴⁰ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.29-31; Schaff, "Montanism".

edeceği düşüncesi Montanizm'in teolojisinin temel ideali ve düşüncesidir.⁴¹

a) Yeni Vahiy

Montanus ve takipçileri Tanrı'dan İsa ve onun havarilerine vahyedilene ek olarak yeni bir vahiy aldıklarını iddia etmişlerdir. Onları bu düşünceye sevk eden şey Yuhanna'nın 14 ve 16. bölümlerinde yer alan ifadelerdir. Bu bölümlerde yer alan ifadelerde İsa, artık gitme zamanının geldiğini, ama tekrar geri geleceğini, fakat o gelene kadar Baba'nın onlara başka birini göndereceğini ve vahyin devam edeceğini haber vermektedir. Montanus ve takipçileri bu ifadeleri öncelikle literal olarak anlayıp daha sonra kendi duyumsadıkları dinsel tecrübeleri için kullanırlar. Aşağıdaki ifadeler de Montanistlerin çok sık olarak kullandıkları İsa'dan sonra gelen, onun tekrar gelişini haber veren "Uyarıcı", "Yardımcı" ve "Gerçeğin Ruhunu" oldukları şeklindeki iddialarının delilleridir:

...bende Baba'dan dileyeceğim ve O, sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye başka bir Yardımcı, Gerçeğin/Hakikatin Ruhunu verecek. Dünya O'nu kabul edemez. Çünkü O'nu ne görür, ne de tanır. Siz O'nu tanıyorsunuz. Çünkü O, aranızda yaşıyor ve içinde olacaktır. Sizi öksüz bırakmayacağım size geri döneceğim...

Baba'nın benim adımla göndereceği Yardımcı, Kutsal Ruh size her şeyi öğretecek, bütün söylediklerimi hatırlatacak. (Yuhanna, 14:15-27)

Size daha çok söyleyeceklerim var, ama şimdi bunlara dayanamazsınız. Ne var ki O, yani Gerçeğin Ruhunu gelince, sizi her gerçeğe yöneltecek. O kendiliğinden konuşmayacak, yalnız beni yüceltecek... (Yuhanna, 16:12-14)

Montanus ve takipçileri Tanrı'dan aldıklarını iddia ettikleri bu "Yeni Vahiy" in öncekileri tamamladığına ve Tanrı'nın kurtuluş planının bir parçası olduğuna inanıyorlardı. Tertullian yeni vahyin bir değişimi içinde barındırdığını da "şayet Mesih, Musa'nın emir-

⁴¹ Möller, "Montanism", s.1562.

lerini feshetmişse, niçin Paraklit Pavlus'un bıraktıklarını değiştirmesin?"⁴² sözleriyle ifade eder. Fakat bu değişimle kasıt Musa ile Mesih arasındaki gibi radikal teolojik bir değişim değildir; sadece biraz ilave ve Mesih'in getirdiklerine bağlılığın yoğun olarak vurgulanması, bir nevi tazelenmesidir. Çünkü kilise otoriteleri de kabul etmekte idiler ki Montanizm genel Hıristiyan teolojisini reddetmemiştir.⁴³

Genel olarak Montanus'un kendisini Paraklit olarak kabul ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte onun dışında Priscilla ve Maximilla gibi diğer kadın peygamberler de vahiy alma özelliğine sahiptirler ve Yeni Vahyin oluşma sürecine katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla "Üçüncü Ahit" adını verdikleri yeni vahyin oluşmasında Montanus kadar diğerlerinin de katkısı olduğu kuşkusuzdur. Tertullian bunu Paraklit'in, erkek ve kadın peygamberlerin ağızları vasıtasıyla konuşması, yani onları aracı olarak kullanması olarak açıklar.⁴⁴ Tertullian'a göre Paraklit, teslis gibi Hıristiyanlığın en temel inançlarını en iyi şekilde açıklamaktadır. Bu nedenle o kendisinin bir öğrenci olduğunu ama sıradan bir insanın değil ilahi bir öğretmenin öğrencisi olduğunu özellikler vurgular. Ayrıca, Paraklit'in düşüncelerini şehitlere ve peygamberlere aktardığına, Paraklit'in havarilerin anladıklarından çok daha fazlasını öğrettiğine inanır.⁴⁵

Tertullian bir kadın peygamberden söz ederken onun hakkında iltifat dolu cümleler kullanır. Kız kardeşimiz dediği bu kadının aralarında olmasını bir nimet olarak değerlendirir. Bu kız kardeşlerinin vahyin kesin olan armağanlarıyla dolu olduğunu, Kilise'de Rabbin günündeki kutsal ritüelleri, vecd halinde vizyonlar tecrübe ettiğini, onun bazen Rab'le bazen meleklerle görüştüğünü, gizemli sırları

⁴² Tertullian, On Monogamy, XIV. Translated by the Rev. S. Thelwall, (www.ccel.org)

⁴³ Bkz. Schaff, "Montanism"; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.192.

⁴⁴ Tertullian, On Monogamy, X.

⁴⁵ Tertullian, On Monogamy, II.

bildiğini, insanların kalplerinde olanı bildiğinden dolayı ihtiyaç duyduklarında onlara yardımcı olduğunu, ona gelen vizyonların çoğu kez Kilise’de ve ibadet esnasında geldiğini ve bu kızkardeşin Ruh’ta tutsak olduğunu söyler.⁴⁶

Tertullian kız kardeşlerinin aldıkları vahiyden de Montanus’dan da şüphe etmez ve tarihi “Yeni Vahiy” açısından dört ana döneme ayırır: (i) doğal bir Tanrı düşüncesinin olduğu *ilkel*, tam gelişmemiş dönem; (ii) Peygamber ve Yasa sayesinde şekillenen gelişme, *Bebeklik* dönemi; (iii) İncil sayesinde geçilen *Gençlik* dönemi; (iv) Paraklit sayesinde oluşturulan ve yaşanmakta olan şimdiki *Olgunluk* dönemi. Ona göre bu son dönem, Mesih’in gelerek binyıllık krallığını kuracağı ana kadar devam edecektir. Bu nedenle Paraklit kendiliğinden konuşmaz, o Mesih tarafından görevlendirilmiştir. Yeni peygamberler Mesih’in önceden inşa ettiği gerçeği kabul etmişlerdir.⁴⁷

b) Teslis İnancı

Her ne kadar aleyhte olumsuz ifadeler olsa da Montanistlerin, Hıristiyan tanrı inancı konusunda farklı bir tavır takınmadıkları görülmektedir. En önemli muhalif yazarlardan birisi olan Epiphanius bile onların kutsal metinlerin tamamını, hem Eski hem de Yeni Ahit’i kabul ettiklerini, ölümden sonra dirilmeye inandıklarını ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’la ilgili olarak Katolik Kiliseyle aynı inançta olduklarını ifade eder. Firmilian Epiphanius’dan daha erken bir tarihte onların yeni peygamberler kabul etmekle birlikte Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’u herkes gibi kabul ettiklerini anlatır.⁴⁸ Yine muhalif yazarlardan birisi olan ve hareketin önde gelen iki ismi, Priscilla ve Maximilla’dan söz ederken, kendilerinin peygamber olduğunu iddia eden iki lanet, pis kadın ifadelerini kullanan

⁴⁶ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, s.63.

⁴⁷ Tertullian, *On the Veiling of Virgins*, I. Translated by the Rev. S. Thelwall, (www.ccel.org)

⁴⁸ Epiphanius, *Haeres*, XLVIII, 1’den aktaran De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.68-69.

Hippolytus bile onların Tanrı'yı Baba ve her şeyin Yaratıcı'sı olarak kabul ettiklerini ve Mesih'le ilgili olarak İncillerde belirtilenlere aynen iman ettiklerini belirtir.⁴⁹

Muhaliflerin yanı sıra Tertullian da imanın kuralının bütünüyle tek, değişmez, sabit ve reforme edilemez olduğunu, yani her şeye gücü yeten evrenin Yaratıcısı bir olan Tanrıya, bakire Meryem'den doğan, Pontus Pilate tarafından çarmıha gerilen, üçüncü gün ölümden dirilen, sonra göğe kabul edilen, şimdi Baba'nın sağında oturan Onun Oğlu İsa Mesih'e inanmak olarak açıklar. Baba, Oğlu İsa Mesih'i insanları yargılamak üzere tekrar gönderecektir ve yine Baba, cennetten Kutsal Ruh'u, Paraklit'i gönderecek ve Baba'ya, Oğul'a ve Kutsal Ruh'a inanan kimseleri takdis ettirecektir.⁵⁰

Görüldüğü üzere Tertullian, iman konusunun tartışılmaz olduğunu özellikle deklare etmektedir. Bu Hıristiyanlık içinde ilk reform hareketlerinden biri olarak görülen Montanizm'in teolojik konularda bir yenilik düşünmediğini aksine varolan inançları aynen ve hatta daha katı olarak kabul ettiğini gösteriyor. Hatta, Hıristiyanlar için Kutsal Ruh teslisin bir parçası iken Montanistler için bundan çok daha fazla bir anlam ifade etmektedir. O, Tanrı'nın tıpkı Oğlu gibi insanlığın kurtuluşu için gönderdiği bir kimsedir.

c) Asketizm

Montanizm'in katı bir asketik yaşantı öngördüğü gözlenmektedir. Bu nedenle de bazı yazarlarca onların en dikkate değer özelliği olarak ahlaki katılıkları gösterilmektedir.⁵¹ Bütün toplumu, bir azizler topluluğuna dönüştürmeyi ideal edinen Montanistler, cinsel hazlardan kaçınmayı sadece ruhbanlardan değil herkesten isterler. Cinsel ve bedensel hazlardan uzak durmak için önerdikleri şey ise "oruç" tutmak. Diğer Hıristiyan toplulukların aksine oruca olağanüstü bir önem verirler. Oruç, sıradan cinsel ve bedensel hazlardan

⁴⁹ Hippolytus, *The Refutation of All Heresies*, VII, 12. (www.ccel.org)

⁵⁰ Tertullian, *III. On the Veiling of Virgins*. I. (www.ccel.org)

⁵¹ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.190.

uzak durmayı sağlayan bir araç olmasının ötesinde aynı zamanda “damat”ı karşılamak için gerekli olan bir zorunluluktur. Bu, Mesih aralarında olmadığı için tuttıkları yasin en önemli göstergesidir:

Damat/Güvey hâlâ aralarındayken, davetliler yas tutar mı hiç? Ama damadın aralarından alınacağı günler gelecek, onlar işte o zaman oruç tutacaklar.⁵²

Bir cinsel perhiz ve yeme içmenin düzene sokulması olarak orucu savunan Tertullian, Montanus, Priscilla ve Maximilla'nın reddedilmelerinin nedeninin başka bir Tanrı öğretmek ya da iman veya umudu (eskatolojik beklentileri) altüst etmeleri olmadığını; fakat onların evlilikten daha çok oruç tutmayı önermelerinin olduğunu söyler.⁵³ Yine Tertullian'a göre insanın ruhsal dünyasını güçlendiren oruç, kökü Adem'e kadar dayanan eski bir gelenektir.⁵⁴

De Soyres'e göre oruç tutmayı kutsal metinlerde varolan bir gelenek olarak kabul eden Kilise, bunu büyük oranda kişilerin bireysel tercihlerine bırakır ve bir zorunluluk olarak algılamaz. Montanistler ise Katoliklerle aynı genel ilkelerden hareket etmelerine rağmen, Paraklit'in direktifleri doğrultusunda bu özgürlüğü terk etmeyi ya da onun kurallarını belirlemenin daha yararlı olacağını düşünmüş olabilirler.⁵⁵ Montanistlerin, mutlak bir zorunluluk olarak algıladıkları orucu hep birlikte tuttıkları ve iftar etme konusunda aceleci davranmadıkları anlatılmaktadır. Nitekim günün erken vakitlerinde başladıkları orucu akşama kadar sürdürürler ki, iftar zamanı olarak öngördükleri vakit Mesih'in mezarına gömüldüğü akşam saatleridir. Bir tür iftar sayılabilecek olan bu saatte normal bir yemek yemedikleri, sadece su, kuru ekmek ve sebzelerin en kurularını yedikleri anlatılır. Oruçluyken gün içinde yasak olan sadece yiyecekler değildi; aynı zamanda banyo yapmak da onlarca yasak kabul edilirdi.⁵⁶

⁵² Matta, 9:15; Luka, 5:35; Markos, 2:20.

⁵³ Tertullian, VIII. *On Fasting. In Opposition to the Psychics*, cap.1. (www.ccel.org)

⁵⁴ Bkz. Tertullian, VIII. *On Fasting. In Opposition to the Psychics*, cap.3.

⁵⁵ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, s.81.

⁵⁶ Bigg, *The Origins of Christianity*, ss.191-192.

Görüldüğü üzere oruç ruhsal bir terbiye olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle orucun sonunda rahat bir yemek yemenin orucun sıhhatine zarar vereceği düşünülüyor olsa gerek ki, kuru ekmeğin benzeri şeylerle yetiniliyor. Bu da onların oruçtan elde etmeyi arzuladıkları şeye yani bedeninin daha fazla kutsallaşması/ruhsallaşması gibi bir faydaya hizmet etmektedir.⁵⁷

Özellikle Çarşamba ve Cuma günleri oruç tuttıkları bilinen Montanistler, dünyadan uzak durmayı yeğliyorlardı. İmanlarına zarar vereceği düşüncesiyle putperestlerle olan her türlü ilişkiden kaçınırlar ve onların eğlencelerine kesinlikle katılmazlardı. Gentilelerin bir anlamda insanı küfre sokan eğlencelerine katılmak kesinlikle yasaklanmıştı.⁵⁸

Bütün bunların yanı sıra, bilim, sanat ve benzeri hayatın süsü olarak görülen şeylerden de uzak dururlar ve hayatın neşeli ve süslü formlarından kurtulmak gerektiğini düşünürlerdi. Zira onlara göre insanı dünyaya bağlayan tüm bu seküler unsurlar paganizm tarafından kirletilmiştir. Paganizm ise tanrıya inananların mutlak olarak kaçınması gereken bir şeydir.⁵⁹

d) Evlilik, Cinsellik ve Örtünme

Montanizm'in bir diğer önemli prensibi evlilik ve cinsellikle ilgili kurallarıdır. Cinsel perhizler uyguladıklarını ve bunun için orucu önerdiklerini yukarıda ifade etmiştik. Uygulanmasını istedikleri bu cinsel perhizleri sadece bekarlardan değil evlilerden bile bekliyorlardı.⁶⁰ Evlenmemeyi daha doğru bir davranış olarak gördükleri anlaşılan Montanistler, asla ikinci evliliğe cevaz vermezler. Onlara göre esas olan tek eşlilik ve ikinci evlilik kesinlikle günahdır. Tertullian "biz tek evliliği kabul ediyoruz tıpkı tek Tanrı'yı kabul ettiğimiz gibi"⁶¹ sözleriyle bu durumu en güzel

⁵⁷ Bkz. De Soyres, *Montanism*, s.81.

⁵⁸ Bkz. Bate, *History of the Church*, s.65; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.191.

⁵⁹ Möller, "Montanism", s.1562.

⁶⁰ Ninian Smart, *The Religious Experience of Mankind*, Collins Fount Paperbacks, Galsgow-England, 1977, s.440.

bul ettiğimiz gibi”⁶¹ sözleriyle bu durumu en güzel şekilde açıklamaktadır. Tek eşliliğe eski kutsal metinlerden referans gösteren Tertullian’a göre Tanrı Adem’e arkadaş, eş ve yardımcı olarak tek bir kadın yaratmıştır. Eğer Tanrı poligamiyi düşünmüş olsaydı Adem’e birden fazla eş yaratırdı. Ayrıca kadının yaratılışında bile birlik söz konusudur; zira birden fazla kaburga kemiğinden değil tek bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Yine Tanrı, Adem’in birden fazla eşi olmasını dileseydi ona “bir yardımcı yaratacağını” değil yardımcıları yaratacağını söylerdi. Oysa Tekvin’deki yer alan ifadeler bunun aksini göstermektedir.⁶² Yine Nuh’un gemisine binenlere bakıldığında Nuh, eşi ve oğullarıdır, eşleri değil. Ayrıca gemiye alınan hayvanlarda birer çift olarak alınır.⁶³ Bu da hayvanların bile bir çoğunun tek eşli bir tabiatla yaratıldıklarını göstermektedir. Dolayısıyla insanın tabiatına uygun olan tek eşlilik/tek evliliklidir. Ayrıca Tertullian, Eski Ahit’te yer alan tüm dayanakların Paraklit’in tek evlilikle ya da monogamiyle ilgili önerilerinin doğru olduğunun delili olarak kabul eder.⁶⁴

Bütün bunlarla birlikte onların ikinci evliliği bir suç ya da bir zina olarak gördüklerini söylemek zordur; ancak onların bunu Tanrı’nın orijinal olarak verdiğinden bir sapma olarak gördükleri söylenilebilir.⁶⁵ Gerek Tertullian’ın Monogami konusundaki ısrarlı yazılarından ve gerekse muhalif yazarların onlar hakkındaki ifadelerinden bu konuda oldukça katı bir tutum sergiledikleri ve ısrarla etraflarındaki insanlara bu yönde tavsiyelerde buldukları anlaşılmaktadır. Apollonius gibi muhalif isimler, onların bu tutumlarının evlilik müessesine zarar verdiğini ve onların evlilik müessesini

⁶¹ Tertullian, *VI.On Monogamy*, cap. 1.

⁶² “Ve Rab Tanrı, dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun *bir yardımcı* yapacağım.” (Tekvin, 2:18).

⁶³ “...Nuh ve oğulları ve karısı ve oğullarının karıları kendisiyle beraber gemiye girdiler. Tanrı’nın nuh’a emrettiğine göre temiz hayvanlardan ve temiz olmayan hayvanlardan ve kuşlardan ve toprak üzerinde sürünenlerin hepsinden erkek ve dişi olarak ikişer ikişer gemiye Nuh’un yanına girdiler.” (Tekvin, 7:7-9).

⁶⁴ Tertullian, *VI.On Monogamy*, cap. 4.

⁶⁵ De Soyres, *Montanism*, s.83.

ortadan kaldırmaya uğraştıkları kanaatinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Montanistlerin kadınlarla ilgili bir diğer görüşleri de onların giyimleriyle ilgilidir. Montanistler, kadınların süslenmelerini doğru bulmazlar ve bunu ahlaksızlık olarak kabul ederlerdi. Bekar ve genç kızların ise örtülerine dikkat etmeleri gerektiğini düşünen Montanistler, onların mutlaka peçe takmalarını ve iyi bir şekilde örtünmelerini isterlerdi.⁶⁶

e) Vaftiz

Vaftiz sakramentini Montanistler aynen kabul ederler ve uygularlar. Ancak onlar vaftizin sonuçları konusunda Kilise'den farklı görüşlere sahiptiler. Vaftizden sonra tekrarlanan, özellikle ölümcül günahlar olarak adlandırılan, dinden dönme, adama öldürme, cinayet ve cinsel günahlar gibi günahların bağışlanmadığına inanıyorlardı. Genel olarak Mesih'e ve Tanrı'ya inanmayı kurtuluş için tam olarak yeterli görmeyen Montanistler, bu imanın ve bağlılığın gösterilmesi gerektiğini düşünüyorlar ve bu yüzden çok ısrarlı bir şekilde "ahlak" ve iyi işler yapma üzerinde duruyorlardı. İnsanı ruhsal olarak olgunlaştıracak her türlü eylemi, ritüeli yapmaktan uzak durmayan, Tanrıya olan bağlılıklarını göstermek için işkenceden kaçmayı bile günah addeden bu insanlar, günahları bağışlama yetkisinin kiliseye değil Tanrıya ait olduğuna inanıyorlardı. Her ne kadar vaftiz sonrasında Tanrı'nın sonsuz lütfu ve merhametiyle günahları –tekrarlanacak olsalar bile- bağışlayabileceğini kabul etseler de bunun Kilise tarafından ilan edilmesini uygunsuz bir davranış olarak görüyorlardı.⁶⁷ Gerçekten de insan psikolojisi göz önünde bulundurulduğunda, bir kişinin vaftizle birlikte tüm günahlarının bağışlandığını düşünmesi kısmen olsa ahlaki bir gevşekliğe neden

⁶⁶ Schaff, "Montanism"; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.191.

Bu konuda daha geniş bilgi için Bkz. Tertullian'ın, *On the Veiling of Virgins*. Bu eserde Tertullian bakirelerin örtünmeleri/peçe takmaları gerektiği konusunda durmakta ve bu konunun gerekçelerini açıklamaktadır.

⁶⁷ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.108-109.

olacaktır. Ahlaka oldukça fazla önem veren Montanistler içinse bu kabul edilemez bir durumdur. Bir kadın peygamber vaftizin günahların affedilmesini sağlamasıyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklar: “Kilise günahı bağışlayabilir, fakat, onların tekrar günah işleyebileceklerinden endişe ettiğim için ben bunu yapmayacağım”.⁶⁸ Görüldüğü üzere bu kadın peygamberin de endişesi insanların vaftiz sonrasında günah işleme ihtimallerinin olmasıdır.

Onların vaftiz sonrası günahların bağışlanmadığı şeklindeki inançları⁶⁹ Tanrı’yı merhametsiz olarak gördükleri ya da mutlak iyi olarak görmedikleri anlamına gelmemektedir. Nitekim, Tertullian’a göre Tanrı’nın emrettiği her şey iyidir. Bizim onu kötü olarak algılamamız kendi bakış açımızın bozukluğundan ya da eksikliğinden kaynaklanmaktadır.⁷⁰

f) Kilise ve Ruhbanlık

Her şeyden önce Montanizm, Kilise dışı bir hareket olarak değil Kilise içinde gelişen bir hareket olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla doğrudan Kilise kurumuna karşı bir aksiyon geliştirmez. Ama varolan Kiliseyi reforme etmek daha doğrusu onu ilk köklerine geri döndürerek tekrar havarilerin kilisesini canlandırmayı ister. Çünkü, varolan Kilise, yapısı itibarıyla fazlasıyla dünyevileşmiş ve aslından uzaklaşmaya başlamıştır.

Kilise kurumuna karşı olmadıklarını Tertullian şöyle ifade eder:

Onlar ve biz aynı imana sahibiz. Onlar da biz de aynı Tanrı’ya; aynı Mesih’e inanıyoruz ve aynı umudu (eskatolojik beklentileri) taşıyoruz. Onlar da biz de aynı sakramentleri kabul ediyoruz. O halde bizim tek Kilise olduğumuzu söylememe izin verin.⁷¹

⁶⁸ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.192.

⁶⁹ Bkz. Bate, *History of the Church*, s.64; Bigg, *The Origins of Christianity*, s.190.

⁷⁰ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.190.

⁷¹ Tertullian, *III. On the Veiling of Virgins*, cap. II.

Tertullian'ın yaklaşık olarak MS 204'lerde dillendirdiği bu düşünceleri ve birlik çağrısı Kilise'de aksi yönde yankı bulur. Kilise, bu birlik çağrılarına rağmen yaptıkları eleştiriler nedeniyle onları ayrı bir hareket olarak değerlendirir.

Tüm bu olumsuz gelişmelerde Montanistlerin katkısının olmadığını düşünmek de yanlış olur. Zira onlar "Dünyevi Hıristiyanlar" ve "Ruhsal Hıristiyanlar" diye iki tabir geliştirmişler ve direkt olarak Paraklit'e bağlı olmayan Kilise'nin yarardan çok zarar getireceğine inanmışlardır. Vaftizle ilgili olarak Kilise'nin günahları bağışlamasını kabul etmediklerini yukarıda söylemiştik. Montanistler, böyle düşünmekle birlikte Kilise'nin günahları bağışlayabileceğini lakin bu kilisenin, piskoposların Kilisesi değil, Ruh'un Kilise'si olduğunu söyleyerek halihazırdaki kilisenin fonksiyonunu reddediler.⁷² Onların resmi otoritelerce dışlandıktan sonra bağımsız kiliseler kurmalarından Kilise kurumuna karşı olmadıkları, fakat o dönemdeki işleyişini beğenmedikleri anlaşılmaktadır.

Onlara göre Kilise, inananlar topluluğunun bedenidir. Ama resmi kilise bu bedeni temsil etmemektedir. Yine onlar, her Hıristiyan'ın dinsel yükümlülükler karşısında eşit konumda olduğuna inanıp kadın erkek ya da din adamı halk gibi ayrımlara karşı çıkmaktadırlar. Din adamlarının yaptıkları görevlerin her Hıristiyanın yapması gereken şeyler olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla onlara göre ayrı bir ruhban sınıfına gerek yoktur. Zira, Tanrı din adamlarından farklı halktan farklı şeyler istememektedir.⁷³

Montanistlerin din adamlığını belli bir zümreden alıp halka vermelerindeki amaçları evrensel Hıristiyan ruhbanlığını gerçekleştirmek istemeleridir. Öyle ki herkes, hatta kadınlar bile bir rahip ya da papaz gibi hareket edecektir. Bu onların samimi inançlarını göstermekle birlikte aynı zamanda Kilise otoritesine karşı bir başkaldırı hareketi olduklarını da göstermektedir. Kilise içinde ve Hıristiyan

⁷² De Soyres, *Montanism*, ss.92-93.

⁷³ Bigg, *The Origins of Christianity*, s.191.

dünyada oldukça önemli bir konuma ve güce sahip olan ruhbanlara gerek olmadığı iddiası bu hareketin en önemli ve en fazla tepki çeken iddialarından birisidir. Lakin bu iddia diğerleri kadar dillendirilmemiş, onların diğer düşünceleri daha ön plana çıkarılmıştır.

6. Montanizmde Eskatolojik Beklentiler ve Millenarianizm

Montanizm'in en belirgin özelliğini eskatolojik beklentiler oluşturmaktadır. Montanus'dan itibaren hareketin bütün üyeleri Tertullian da dahil olmak üzere daima bu eskatolojik beklentileri canlı tutmaya uğraşmışlar ve bu beklentilerle ilgili vizyonlar sunmuşlardır. Mesih, Antichrist/Mesih Karşıtı, Armagedon gibi Apokaliptik beklentilerin en yoğun işlendiği apokrif metinlerin başında gelen Sbylline Oracles'ın yazarlarından biri olduğu⁷⁴ iddia edilen Montanus'un gerçekten bu metinle bir ilişkisi olup olmadığı çok net değilse de Yuhanna'nın Vahiy'nden büyük ölçüde etkilendiği tartışılmaz bir gerçektir.

Montanus ve diğer Montanist peygamberlerin sıkça başvurdukları "vizyon"lar Vahiy kitabında da sıkça kullanılmaktadır. Yuhanna, apokaliptik beklentilerini, gördüğünü iddia ettiği bu vizyonları anlatarak açıklamaktadır. Kitabın 20. bölümünde Yuhanna gördüğü bir vizyonu aktarır. Bu vizyonda, elinde dipsiz derinliklerin anahtarı ve bir zincir olan bir meleği gördüğünü, gökten inen bu meleğin ejderhayı/İblisi/yılanı tutup bin yıl süreyle kimseye zarar vermemesi, kötülük yapmaması için bağladığını ve onu dipsiz bir kuyuya atıp kuyunun girişini de mühürlediğini, bundan sonra İsa'ya tanıklık eden, Tanrı sözü uğruna canlarını feda eden, İblis'e ve onun putuna tapmamış, ona itaat etmemiş olanların diriltildiğini ve tahtının üzerinde oturan Mesih'le birlikte bin yıl süreyle mutlak anlamda mutlu olarak yaşadıklarını anlatır.

Bir diğer vizyonunda Yuhanna, yeni bir gök ve yeni bir yeryüzü gördüğünü, Kutsal Kentin, Yeni Kudüs'ün kendi güveyi için hazırlanmış süslü bir gelin gibi gökten indirildiğini anlatır:

⁷⁴ De Soyres, *Montanism and Primitive Christianity*, ss.31-32.

Kutsal kentin, Yeni Kudüs'ün kendi güveyi için hazırlanmış bir gelin gibi, gökten, Tanrı'nın yanından indiğini gördüm. Tahttan yükselen gür bir sesin şöyle dediğini işittim: "İşte, Tanrı'nın konutu insanların arasındadır. Tanrı onların arasında yaşayacak. Onlar, O'nun halkı olacaklar. Tanrı'nın kendisi de onların arasında bulunacak. Onların gözlerinden yaşları silecek. Artık ölüm olmayacak. Artık ne yas, ne ağlayış, ne de ıstırap olacak. Çünkü önceki düzen ortadan kalkmıştır.⁷⁵

Yuhanna'nın kendisiyle gelmesini isteyen bir melek onu alır ve Ruh'un yönetiminde olan büyük ve yüksek bir dağa götürür. Melek Yuhanna'ya oradan, gökten inmekte olan Kudüs'ü gösterir. Kudüs, bütün ihtişamıyla parıldamaktadır. Çok değerli bir taş, yeşim taşı gibi parıldayan kentin büyük ve yüksek surları ve on iki kapısı vardır. Her birini bir meleğin beklediği kapıların üzerinde İsrailoğullarının on iki boyunun isimleri yazılıdır. Kentin etrafındaki surların on iki temel taşı vardır ve her birinin üzerinde Mesih'in on iki havarisinin isimleri yazılıdır. Kuyumcu dükkanında yapılmış bir bibloyu andıran kentin surları yeşimden, kendisi altından yapılmış olup temellerde yer alan taşlar, yeşim, safir, alaca akik, zümrüt, beyaz akik, kırmızı akik, sarı yakut, beril, zebercet, sarıca zümrüt, gök yakut ve mor yakuttur. Kapılar inciden, kentin ana yolu da saf altından yapılmıştır. Her türlü mücevherle bezenmiş bu kente mabet yoktur. Ancak mabedin olmaması bir eksiklik değildir. Zira artık Tanrı ve Kuzu kentin tapınağıdır. Ayrıca onların kentte bulunmaları nedeniyle artık ay ve güneşe de ihtiyaç kalmamıştır. Zira Tanrı ve Kuzu'nun parlaklığı şehrin aydınlanması için yeterlidir.⁷⁶

Kuşkusuz Montanus, Yuhanna'nın bu apokaliptik beklentilerini, Yuhanna İncilinde yer alan İsa'nın tekrar geri geleceği, mesajın tamamlanmadığı, gerçeklerin tamamını onlar kaldıramayacağı için anlatamadığı, kendisinin ikinci gelişinden önce Gerçeğin Ruh'unun

⁷⁵ Vahiy, 21:2-4.

⁷⁶ Vahiy, 21:9-23.

ya da Yardımcı'nın geleceği, onun kendilerine hakikati göstereceği ve asla kendi yanından konuşmayacağı şeklindeki ifadeler⁷⁷ ve Mesih beklentisiyle ilgili kanonik⁷⁸ ya da apokrif kutsal metinlerde yer alan ifadelerle harmanlar. Mesih'in gelişinin çok yakın bir zamanda olduğunu, Kudüs'ün yeniden inşasının yeryüzünde olmayacağını, gökte muhteşem bir şekilde inşa edilmiş olarak yeryüzüne indirileceğini, Mesih'in bin yıllık bir krallık kuracağını ve en önemlisi bu krallığın ve Yeni Kudüs'ün ineceği yerin Frigya'daki Pepuza kasabası olduğunu iddia eder.⁷⁹ Görüldüğü üzere onun iddiaları ve tüm beklentileri kutsal metinlerden esinlenmektedir.

Benzer beklentilerin ilk dönemlerde pek çok Hıristiyan tarafından savunulduğu bilinmektedir. İlk dönem kilise babalarından Barnabas (ö. MS 61), Justin Martyr (MS 100-165), Ireneaus (MS 130-200) ve Lactantius (MS 240-320) gibi bir çok kilise babasının da benzer beklentiler içinde olduğu da bilinmektedir.

Dünya tarihini sekiz bin yıllık döneme ayıran Barnabas, yedinci bin yılın Mesih'in / Tanrı'nın Oğlu'nun geleceği dönem olduğunu söyler. Ona göre yedinci bin yılda tüm kötülükler, kötü yönetimler, krallar ortadan kalkar, sadece iyilik hakim olur ve bu dönemde her şey orijinaline yani asli haline geri döner. Bu bir anlamda başlangıçtaki mükemmelliğe geri dönüştür.⁸⁰

Justin Martyr, Rabbin günlerinin bin yıl olacağını, bu süre zarfında Kudüs'te muhteşem bir krallığın kurulacağını savunarak bu dönemde gerçekleşecek olayların Yuhanna tarafından oldukça gü-

⁷⁷ Yuhanna, 16: 5-15; 14: 15-18, 26-29;

⁷⁸ Montanus sinoptik İncillerde yer alan şu ifadeleri de Mesih'in gelişi ve millenarianizm için delil olduğuna inanmaktadır: "İnsanoğlu babasının görkemi içinde melekleriyle gelecek ve herkese yaptıklarının karşılığını verecektir. Size doğrusunu söyleyeyim burada bulunanlar arasında İnsanoğlunun kendi egemenliği içinde geldiğini görmeden ölmeyecekler var" (Matta, 16:27-28; Markos, 9:1; Luka, 9:27).

⁷⁹ Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, ss.8-9; M. Grasso, *The Millennium Myth, Love and Death at the End of Time*, Quest Books, London, 1995, s.6.

⁸⁰ Bkz. Barnabas, *The Epistle of Barnabas*, XV. (www.ccel.org)

zel bir tarzda ifade edilmiş olduğunu söyler. Bu dönemle ilgili sert tartışmaların olduğunu söyleyen Martyr, “ölümden sonra dirilme ve Hezekiel, İşıya ve diğer peygamberlerin bildirdiği doğrultuda yeniden inşa edilmiş ve genişletilmiş bir Kudüs’te bin yıllık bir Krallık olacağı noktasında insanları inandırmaya ve onlara güven vermeye çalıştık” sözleriyle bu duruma işaret etmektedir.⁸¹

Montanistlere daha ılımlı yaklaştığı bilinen Irenaeus, “Tanrı’nın Kelimesi”nin hem kendilerini ışığa adayanlar ve hem de ışıktan kaçanlar için bir yaşam alanı, barınak inşa etmek üzere geleceğini ifade eder. Ona göre de Mesih’in gelişini ve yapacağı işleri en iyi tasvir eden Yuhanna’dır. Irenaeus’a göre İsa, altıncı bin yılın sonunda gelerek yeryüzünde bin yıllık bir krallık inşa ederek barış, mutluluk ve esenlik ortamı oluşturacaktır.⁸²

Montanus, diğerlerinden farklı olarak bu beklentilerini realize eder. Oldukça yakından duyumsadığı ifadeleri kendi ortamına uyarlar. Öncelikle Yuhanna İncilinde yer alan Mesih öncesi geleceği bildirilen “Yardımcı/Uyarıcı”nın geldiğini düşünür. Bir çok araştırmacıya göre Montanus, Paraklit’in bizzat kendisi olduğunu düşünmektedir. Ama bununla birlikte onun amacı, Hıristiyan öğretiyi mükemmelleştirmek ve tamamlamaktır. O Mesih öncesi yapılması gerekenleri yaparak ortamı Mesih için hazırlayacaktır. Gerek kendisi ve gerekse Priscilla ve Maximilla İsa’nın geleceği yerin Pepuza şehri olduğunu, bununla ilgili bilginin kendilerine bildirildiğini, gördüklerini söyledikleri vizyonlar aracılığıyla anlatırlar. Pepuza aynı zamanda Yeni Kudüs’ün Yuhanna’nın haber verdiği şekilde yeniden inşa edilmiş olarak gökten ineceği mukaddes yerdir. Bu nedenle de tüm insanları oraya bu hadiseyi yakından müşahade etmek üzere davet etmektedir.

Görüldüğü üzere Montanus, klasik bin yıllık beklentileri savunmakla birlikte öncelikle Parakliti dahil eder. Daha sonra vahiy

⁸¹ Bkz. Justin Martyr, *Dialogue of Justin*, LXXX. (www.ccel.org)

⁸² Bkz. Irenaeus, *Against Heresies*, V, xviii:1-3. (www.ccel.org)

sürecinin devam ettiğini iddia ederek özellikle kadın peygamberler ihdas eder. Son olarak da bütün apokaliptik beklentilerin merkezi konumunda olan Kudüs'ü halihazırda varolduğu coğrafyanın dışına taşır. Her ne kadar bu yeni yer Priscilla adlı kadın peygamberin köyü olsa bile burası geçmişi itibarıyla önemli Kibele merkezi, yani putperest bir beldedir. Dolayısıyla bu nokta pek çok Hıristiyan için kabul edilmesi zor bir durum oluşturmuştur.

7. Sonuç

Montanizmin oldukça erken dönemde gelişen bir hareket olması, eskatolojik beklentileri canlandırması, Tertullian gibi bir kilise babasını bile etkilemesi bu hareketi önemli kılan birkaç noktadır. Montanizm'i önemli kılan bir diğer nokta da Hıristiyan tarihinde sürekli tartışılan kutsal metinlerin alegorik, literal vb şekilde okunması tartışmalarının tam merkezinde yer alıyor olmasıdır. Montanus, her ne kadar köken olarak bir Kibele rahibi olsa da onun Hıristiyanlığa geçtikten sonraki imanı konusunda şüphe duyulmamıştır. O ilk dönemin imani dinamiklerini canlandırmaya çalışmış, imanla birlikte ibadete, ahlaklı olmaya ve eskatolojik beklentilere işaret etmiş, tarihin sonunun geldiği ve yargı gününün yaklaşmakta olduğu uyarısında bulunmuştur. Montanus, kutsal metinleri özellikle Yuhanna'nın Vahyi'ni alegorik olarak okumak yerine doğrudan literal olarak okumuştur. Hatta İncillerde yer alan "İnsanoğlu babasının görkemi içinde melekleriyle gelecek" olduğu şeklindeki İsa'nın sözlerini tamamen kendi zamanına uyarlayarak anlamaya çalışmıştır. Montanus'a göre İsa'nın olacağını haber verdiği her şey onun zamanında gerçekleşecektir. Montanus, tüm bunlar için klasik "vizyon" geleneğini kullansa ve kendisinin önceleri bir peygamber daha sonra da Paraklit olduğunu iddia etse de o, hiçbir zaman Yahudi Kabalacılar gibi bir takım hesaplar ve gizemlerle uğraşmamıştır. Onun tek yaptığı, inandığı kutsal metinleri doğrudan literal olarak okumaktır. Kilisenin ilk başlarda bu harekete karşı tavır koymakta zorlanması biraz da onların aşırı dindarlık sayılabilecek ya-

şantılarının ötesinde Kilise'den bir farklılıklarının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Kısacası Montanistler, Hıristiyanlığı bölmeden içerden bir değişim gerçekleştirmeyi arzulamışlar, ancak bunu başaramadıkları gibi bağımsız bir kilise olarak varolmayı da sürdürememişlerdir.

Kaynakça

- Barnabas, *The Epistle of Barnabas*, Translated by the Rev. Alexander Roberts, XV, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-01/anf01-41.htm#P3130_520749 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Bate, H.N., *History of Church to 325*, Rivingtons, London, 1924.
- Bigg, Charles, *The Origins of Christianity*, T.B. Strong, (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1909.
- Charles, R.H., "Apocalyptic Literature", *A Dictionary of the Bible*, J. Hasting (ed.), T&T Clark, Edinburg, 1908, c.1.
- Cohn, Norman, *The Pursuit of the Millennium*, Essential Books, Fairlawn, New Jersey, 1957.
- Gee, Donald, "Montanism", *Redemption Tidings*, December, 1928.
- Grasso, Micheal, *The Millennium Myth, Love and Death at the End of Time*, Quest Books, Wheaton and London, 1995.
- Hippolytus, *The Refutation of All Heresies*, VII, Translated by the Rev. J. H. Macmahon, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-05/anf05-11.htm#P1753_537493 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Irenaeus, *Against Heresies*, Translated by the Rev. Alexander Roberts, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-01/anf01-7.htm#P6151_1380339 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Justin Martyr, *Dialogue of Justin*, LXXX, Translated by the Rev. Alexander Roberts, <http://www.ccel.org/fathers2/ANF-01/anf01-48.htm#P404>

- 3_787325 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Möller, W., "Montanism", *A Religious Encyclopedia or Dictionary of Biblical Historical, Doctrinal, and Pratical Theology*, Philip Schaff (ed.), Funk & Wagnalls Company, New York, Toronto, London, 1894, c.3.
- Rainy, Robert, *The Ancient Catholic Church*, T&T Clark, Edinburg, 1902.
- Schaff, Philip "Montanism" *History of Christian Church*, Charles Scribner's Sons, London, 1910, Electronic Version by the Electronic Bible Society, Dallas, TX, 1998 (www.ccel.org).
- Sherratt, B. "Montanism", *The Pentecostal*, c.1, sayı: 1.
- Smart, Ninian, *The Religious Experience of Mankind*, Collins Fount Paperbacks, Galsgow-England, 1977.
- De Soyres, John de, *Montanism and Primitive Christianity, A Study in the Ecclesiastical History of the Second Century*, Deighton, Bell and Co., Cambridge, 1878.
- Tertullian, *On Fasting. In Opposition to the Psychics*, Translated by the Rev. S. Thelwall, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-04/anf04-21.htm#P1698_497851 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Tertullian, *On Monogamy*, Translated by the Rev. S. Thelwall, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-04/anf04-17.htm#P1070_272347 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).
- Tertullian, *On the Veiling of Virgins*. Translated by the Rev. S. Thelwall, http://www.ccel.org/fathers2/ANF-04/anf04-09.htm#P545_113997 (Christian Classics Ethereal Library at Calvin College. Last modified on 12/01/03).

Montanism as a Millenarianist Movement

Citation/©: Batuk, Cengiz, (2003). Montanism as a Millenarianist Movement, Milet ve Nihal, 1 (1), 41-71.

Abstract: Montanism is a religious movement appeared in the second century and lasted about to the last of the fourth century. Montanus, a pagan priest before his conversion to Christianity is its founder. Montanism which was appeared in a village (Ardaban or Ardabau) of Phrygia is known as a millenarianist movement. Montanus and his two prophetesses Priscilla (or Prisca) and Maximilla have claimed that Jesus is going to return and establish the heavenly New Jerusalem in the town of Pepuza in Phrygia. The ideal of them was to dissociate the Church from the world and to form a community of true saints who should reject all secular ties and await the near approach of the Second Advent (Parousia). Several synods were assembled by the Christian leader of Asia Minor against the Montanists to stop the spread of the movement. However, Montanism as a heretical sect continued to survive until the fourth century in Roma and Anatolia and even to the sixth century in North Africa, Carthage.

Key Words: Montanism, millenarianism, Montanus, Paraclete, Tertullian.
